

жорсткої централізації системи управління та створення закритих об'єктів, що знаходилися у підпорядкуванні суто силових структур.

Ідеологія формування військово-промислового комплексу була продиктована викликами часу, але при цьому політики держав виходили з менталітету суспільства, для забезпечення максимально ефективного функціонування ВПК і належного сприйняття його серед громадян власної держави.

Примітки

1. Melman S. Pentagon Capitalism. The Political Economy of War. New York, 1970.
2. Rosen S. Testing the Theory of the Military-Industrial Complex. Lexington: 1973.
3. Sarkessian S. The Military-Industrial Complex: A Reassessment. Beverly Hills, 1972.
4. Самуэльсон Л. Красный колосс: становление военно-промышленного комплекса СССР 1921-1941. Москва, 2001.
5. Симонов Н. Военно-промышленный комплекс СССР в 1920–1950-е годы: темпы экономического роста, структура, организация производства и управление. Москва, 1996.
6. Портнова Т. Столица застоя? Брежневский миф Днепропетровска [Електронний ресурс]. 2014. Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/lbeb>.
7. Сальников О. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу [Електронний ресурс]. 2014. Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/lbeh>.
8. Амброз С. Эйзенхауэр. Солдат и президент. Москва, 1993.

УДК 94:[29:35](477+498)''1944/1989

Жанна ІЩЕНКО, Кирило САФОНОВ
(м. Київ)

Диктатура Чаушеску в Румунії: передумови та особливості

У статті розглянуто передумови та особливості становлення диктатури Чаушеску в Румунії. Автори наголошують на неоднозначності ролі Ніколає Чаушеску для політичного життя Румунії, країн Варшавського договору та Заходу.

Ключові слова: Ніколає Чаушеску, диктатура, тоталітарний режим.

Ceausescu's dictatorship: prerequisites and features

The preconditions and features of the formation of the Ceausescu dictatorship in Romania have been studied in the article. The authors emphasize the ambiguity of Nicolae Ceausescu's role in the political life of Romania, the Warsaw Pact countries and the West.

Key words: Nicolae Ceausescu, dictatorship, totalitarian regime.

Постановка проблеми. Феномен тоталітаризму хоча і сформувався в попередні історичні епохи, особливої актуальності набув у ХХ ст. Для вивчення цього явища становить інтерес еволюція режиму Чаушеску в Румунії. Для становлення диктатури повинні визріти певні умови. Президент США Ф. Рузвельт

наголошував, що саме економічний чинник є фундаментальною передумовою появи диктатури «Голодні і безробітні - матеріал, з якого створюється диктатура» [7]. Зауважимо, що напередодні Другої Світової війни, не зважаючи на великий потенціал природних ресурсів, Румунія залишалася аграрною країною з незначним відсотком національного капіталу у промисловості і низьким рівнем життя населення. У провідній нафтовій галузі частка іноземного капіталу становила майже 92% [3, с. 548]. Участь у Другій Світовій війні на боці нацистської Німеччини дещо «пожвавила» розвиток економіки і спочатку позитивно сприймалася у суспільстві. Лише коли тільки за офіційною статистикою кількість загиблих досягла більше 600 000 (п'яте місце в світі), а ще півмільона було захоплено в полон, в країні заговорили про необхідність мати сильного національного лідера, а суспільство було захоплене тоталітарними ідеями. Після входження радянських військ до Румунії, прихильність до комуністичного режиму зросла. Усі ці фактори разом зробили можливим прихід до влади в Румунії Ніколає Чаушеску.

Історіографія проблеми. Проблематика еволюції румунського комунізму стала предметом дослідження С.Лучканина [3]. Передумови та становлення відносин Румунії з Європейським Співтовариством протягом 1060-1970-х рр. були окреслені Л. Мельничук [4]. Особливості існування диктатури у сучасному світі були висвітлені О. Поплавським та О. Гаврильченко [5]. «Золота ера» Румунії і роль в її становленні Ніколає Чаушеску стали предметом біографічного дослідження В. Шевелева [8]. Унікальний матеріал, що стосується визначення ролі Румунії у Другій Світовій війні опублікований Г. Пікером, який протягом 1941-1942 рр. щоденно стенографував бесіди А. Гітлера у ставці Верховного головнокомандування [6].

Виклад основного матеріалу дослідження. Намагання визначити передумови та особливості феномену тоталітарного режиму Ніколає Чаушеску в Румунії та значення тоталітарних режимів для розуміння історичного процесу після Другої Світової війни зумовлює актуальність нашого дослідження. До вивчення було залучено матеріали мемуарів, фахових досліджень, документальних фільмів. Розуміння передумов особливостей розквіту та падіння диктатури Чаушеску неможливе без короткого ретроспективного аналізу його життя. Ніколає Чаушеску з юних літ був прихильником марксистської теорії, про що свідчать його мемуари [4, с. 1]. Він вірив в комуністичну ідею сліпо не тільки на словах, був неодноразово засуджений і відбував покарання у в'язницях в тому числі в одній з найпохмуріших - Дофтани. З іншого боку інший тогочасний політв'язень генерал Штефан Костял вважав що «Чаушеску був обмеженим комуністом-ентузіастом». Згодом Чаушеску зблизився з «першим комуністом» країни Георге Георгиу-Дежом і став його довіреною особою.

Після створення в Румунії комуністичної партії і її перемоги на виборах 1948 р. з'ясувалося, що комуністів на той час в Румунії було не так багато, і саме тоді Ніколає, який вигідно виділявся серед інших відданістю комуністичній ідеї вступив в партію. Вже в 1950 р. він стає заступником міністра збройних сил Румунії в урядах Гроза і Георгиу-Дежа і отримує звання генерал-майора, хоча й не

служив в армії. В 1955 р. Чаушеску стає членом Політбюро ЦК РРП, саме тоді він здобув авторитет серед членів партії. Після смерті лідера країни Георгіу-Деж постало питання щодо його наступника. Основних кандидатів було троє : Іон Маурер, Георге Апостол і Ківу Стойка. Головним претендентом на пост Генерального секретаря партії вважався Георге Апостол, ветеран партії, в 30-і рр. знаходився разом з Георгіу-Деж в ув'язненні. Однак не всі були згодні з цією кандидатурою і зупинилися на компромісній фігурі 47-річного генерала без зайвих політичних амбіцій Ніколае Чаушеску, який відповідав тоді в Політбюро за армію і сили держбезпеки і отримав підтримку з боку прем'єра Іона Георге Маурер.

Правління Чаушеску почалося з запровадження ліберальних реформ в країні. Тогочасній Румунії була притаманна більша свобода, ніж в інших соціалістичних країнах, громадяни країни могли вільно купувати не тільки вітчизняну, а й зарубіжну пресу. Була переглянута політика щодо дисидентів: їх перестали відправляти в концентраційні табори і на заслання, обмежуючись менш суворими видами покарань. Саме в перші роки правління Чаушеску був прийнятий закон, що забороняє затримувати будь-кого більше ніж на 24 години без висунення звинувачень. Одночасно Чаушеску робить ставку на націоналізм і повну самостійність країни, що відповідало його давнім прагненням. На цьому етапі ми не маємо жодних підстав говорити про культ його особи. Однак поступово Н. Чаушеску почав концентрувати владу в своїх руках. Ще будучи секретарем ЦК партії з організаційних питань, він активно сприяв просуванню своїх прихильників – Іліе Вердец, Паула Нікулеску-Мізіла, Вірджіла Трофіна, Манія Менеску, які в 1965 р. стають секретарями ЦК. У 1971 р. секретарем ЦК партії стає також Іон Іліеску, в той час прихильник Чаушеску. В 1969 р. на Х з'їзд партії дві третини політбюро становили висунанці кондукатора. У той же час Чаушеску поступово відтісняє на другий план стару гвардію – соратників Георгіу-Деж, в яких бачив загрозу своїм владним амбіціям і повноважень, а потім і розправляється з ними. Побоюючись суперництва з боку більш молодих секретарів ЦК партії, Чаушеску уважно стежив за їх настроями і зв'язками, вдаючись за необхідності до жорстких заходів.

У міжнародній політиці Чаушеску не був однозначним прихильником ані Радянського Союзу, ані Заходу і капіталістичних країн. Першим його закордонним візитом був московський, де він просив віддати Румунії гроші, які були передані Росії ще за влади В. Леніна в 1918 р. В той же час покращувалися відносини з Заходом. Чаушеску випускав з країни євреїв та німців і вимагав «компенсації» у приймаючої держави. Найчастіше суми були близько 2-3,5 тисяч доларів [5]. Завдяки такій політиці, Румунія не тільки вибудовувала тісні дипломатичні відносини з країнами капіталістичного табору, але ще й поповнювала власний бюджет. 1968 р. ознаменувався посиленням позиції Чаушеску в Румунії та на Заході завдяки виваженим діям «генія Карпат» під час «празької весни». Американський журналіст, кореспондент «Ньюсуїк» Едвард Бер, що тоді перебував в Румунії був вражений надзвичайно доброзичливим ставленням румунів до свого лідера. Священик в розмові з журналістом хвалив

Чаушеску: «Дуже хороша людина, він захистить нас від росіян». Літній робочий радів: «Старому комунізму, слава богу, зараз всюди капут». А робітник-нафтовик з Плоєшті зауважив: «Живемо ми тепер добре, справи потихеньку йдуть на поправку. І буде все чудово, якщо тільки росіяни залишать нас у спокої». Едвард Бер згодом напише: «Ситуація була гранично зрозумілою: в самобутньої країни з'явився надзвичайно популярний лідер». [4, с. 3] Про західну підтримку уряду Чаушеску свідчить офіційний візит в Румунію 1969 р. президента США Р. Ніксона. Західні банки надавали кредити. У європейські країнах незабаром було опубліковано кілька біографічних книг про Н. Чаушеску, де він виступав мудрим, мужнім лідером, який кинув виклик Москві. Всі ці аспекти разом сприяли поступовому формуванню культу «генія Карпат». Вже на Х з'їзді комуністичної партії в 1969 р. делегати, немов в єдиному пориві, схоплювалися з місць і гаряче аплодували йому, скандуючи: «Чаушеску – народ!» Сам кондукатор все це сприймав як належне. Тоді Н. Чаушеску став ще й Головою Фронту демократії і соціалістичної єдності, що об'єднує всі політичні і громадські сили на чолі з компартією.

Влітку 1971 р. Чаушеску відвідав Кім Ір Сена в КНДР та товариша Мао в Китаї. Ці візити і культ особистості, який він побачив в цих країнах, настільки вразили Ніколає, що повернувшись додому він починає будувати абсолютно нову внутрішню політику. Відбувався процес становлення «культу вождя». Всі великі заходи в країні освячувалися його ім'ям. Набирала обертів потужна пропагандистська машина. У газеті «Ськинтейя» почали з'являтися докладні описи життя кондукатора в його власному викладі [6, с. 95]. Засоби масової інформації зобов'язані були піклуватися про імідж вождя. На телебаченні за цим стежив протокольний відділ Секурітате. За словами одного з редакторів, «...потрібно було прибирати все мимовільні паузи, затримки, заїкання Чаушеску, і тільки після цього програма йшла в ефір». Існували спеціальні інструкції, відповідно до яких під час телевізійної зйомки не можна було акцентувати увагу на маленькому зрості Чаушеску (167 см). Якщо державні діячі, з якими зустрічався Чаушеску, були вище його, то необхідно було вести зйомки так, щоб різниця в зрості не помічалася. У телевізійних, і кінохроніках високих де Голля і Жискара д'Естена ніколи не показували поруч з кондукатором. До 1970-х рр. нормою стали такі звернення, як «геній Карпат», «джерело нашого світу», «повноводний Дунай розуму», «творець епохи небаченого поновлення» тощо.

Олена Чаушеску, яка мала надзвичайний вплив на кондукатора, також стала об'єктом «потужного» культу особистості. Ніколає звеличив Олену так, що її стали називати «матір'ю нації». Лише офіційне перерахування постів, які посідала О. Чаушеску, займало декілька рядків: перший віце-прем'єр Уряду СРР, голова Національної ради з науки і техніки СРР, академік, президент Академії СРР. Як писав у книзі «Дезінформація. Таємна стратегія абсолютної влади» очільник контррозвідки Румунії Іон Міхай Пачепа, Олена Чаушеску була буквально схиблена на різних наукових званнях. Однопартійці наголошували на психологічній залежності керівника держави від його дружини [7]. Крім того, Н. Чаушеску страждав від фобії бути вбитим. За свідченням радянського історика,

доктора історичних наук Алли Язькової його дружина Олена не тільки не намагалася йому допомогти подолати ці страхи, але навчилася добре маніпулювати чоловіком: «Вона його постійно переконувала, що його хочуть отруїти і тільки вона може захистити й зберігати його безпеку». Під час перебування Чаушеску в Москві в 1969 р.: «На прийомі підходили до нього наші військові генерали та інші учасники визволення Румунії – він миттєво діставав цю вологу серветку і витирав руки»[7]. Наближений до Чаушеску Каміл Рогускі також підтверджує наявність цієї проблеми у диктатора [7]. Крім того, Чаушеску комплексував сприводу власної зовнішності. Вся Румунія була заповнена плакатами з зображенням Кондукатора, проте всі вони зображували ще того молодого Ніколає і контраст між його зовнішністю на них і самим лідером був очевидним. Нам здається очевидним, що він відмовлявся сприймати своє старіння.

Незважаючи на психологічні проблеми Н. Чаушеску за часів його перебування при владі Румунія з відсталої аграрної країни перетворилася на індустріально-аграрну і почала виробляти товари на експорт. Зокрема, країна стала найбільшим експортером текстилю в Європі. Але вже з середини 1970-х рр. румунські товари перестали витримувати конкуренцію з більш якісними західними. Саме тому на початку 1980-х країна поступово втягується до ринку Варшавського блоку.

Демографічна політика стала одним з пріоритетних напрямків внутрішньої політики уряду Чаушеску «Будь-хто, хто уникає мати дітей, є дезертиром, який залишає закони національної безперервності» [8] Країна підтримувала багатодітних матерів: так, матері, які народили не менш 5 дітей, мали право на значну матеріальну допомогу від держави, а ті, хто народив не менше 10 дітей, отримували звання «мати-героїня», що давало ряд важливих пільг. З іншого боку, було заборонено продаж контрацептивів жінкам, у яких було менше п'яти дітей, а згодом було запроваджено моніторинг за вагітними. Процедура розлучень була значно ускладнена: було оголошено, що розлучення подружжя можливе лише у виняткових випадках, а бездітні мали платити податок. Ці заходи дійсно сприяли зростанню народжуваності, проте їх запровадження призвело до виникнення нових проблем в румунському суспільстві. Багато жінок, бажаючи позбутися небажаної вагітності, вдавалися до підпільних абортів, що призводило до смерті чи каліцтва. Окрім цього виникли певні складності для системи освіти, адже середня кількість дітей у класі становила близько 45 учнів [7].

Ситуація ускладнювалась зростанням зовнішнього боргу Румунії. До початку 1980-х рр. він становив 12 млрд. доларів, а в другій половині 1980-х рр. з урахуванням відсотків, перевищив 20 млрд. [6]. Західні країни неодноразово пропонували списати усі кредити за політичні дивіденти – вихід з Варшавського договору. І хоча термін повернення кредитів припадав на 1990-ті рр., Н. Чаушеску заявив про можливість дострокового погашення кредитів. Зважаючи на те, проголошена в середині 1970-х рр. побудова «всебічно розвиненого соціалістичного суспільства і просування Румунії до комунізму» залишилася лише проектом, Н. Чаушеску висунув нове «надзавдання» – за всяку ціну погасити до кінця 1980-х рр. зовнішній борг країни. Значні зусилля, спрямовані на

його ліквідацію, стали однією з додаткових причин збоїв в економіці, що опинилася в лещатах надцентралізованої системи влади та управління народним господарством. Мізіл Нікулеску – секретар ЦК Компартії Румунії 1972-1989 рр. наводить причини критичної ситуації: «Чому він це зробив? Бо в нього були погані радники і по-друге він постійно знаходився від тиском наших друзів з Москви, я був учасником в перемовинах між Брежнєвим і Чаушеску. Брежнєв постійно звинувачував нас в тому, що ми продали душу капіталістам, що ми взяли в них у борг гроші. Я був свідком, коли Чаушеску сказав, що ми можемо за один день виплатити усі ці борги» [7].

Для того, щоб забезпечити виплату боргів, було здійснено ряд безпрецедентно жорстких заходів: продукти видавалися за картками (норма на 1 людину – 5 яєць, по 2 фунта борошна і цукру, півфунта маргарину, картопля, хліб, трохи м'яса і молочних продуктів), продаж бензину за талонами (30 літрів на місяць на людину); запроваджувалося лімітоване споживання електроенергії в масштабах всієї країни (в будинках румунських громадян належало бути не більше однієї 15-ватної лампи на кімнату, холодильники і пилососи були заборонені). Залежність румунською економіки від експорту товарів усіх видів, у тому числі на шкоду внутрішньому споживанню цих товарів ускладнювала ситуацію. Відбулося різке знецінення національної валюти – лея. В цей час радянські газети і журнали повідомляли, що незважаючи на незначні проблеми ситуація в країні стабільно хороша.

1990-ті рр. змінили країни Варшавського Блоку. Зокрема, маємо оксамитову революцію в Чехословаччині, руйнування берлінської стіни, прихід нових керівників до влади в Болгарії та Угорщині, оголошення Ярузельським у Польщі початку соціально-економічних реформ. Але Румунія ніби застигла в часі, Н. Чаушеску не відступив від свого попереднього курсу. Через неприйняття ідеї перебудови його відносини з М. Горбачовим були напруженими [4, с. 7]. Заходу ж не подобалося загравання Н. Чаушеску з Албанією, Іраном, Іраком, Лівією та Нікарагуа. Закордонна преса починає називати «генія карпат» диктатором і сталіністом. Але тепер закордонні видання вже не з'являються в Румунії, як це було на самому початку правління Ніколає. Сам Кондукатор через свою політику стає проблемою і для країн НАТО і для Радянського Союзу. Намагання забезпечити в цих умовах режим Чаушеску зумовило зростання впливу Секурітате.

12 квітня 1989 р. Ніколає Чаушеску урочисто заявив про повну виплату зовнішнього боргу Заходу. Але складна соціальна ситуація в країні призвела до трагічних подій в трансильванському місті Тімішоара, де проживало чимало етнічних угорців. Спочатку жоден з керівників країни не надав належної уваги місцевому конфлікту, а він швидко і несподівано переріс в масове повстання. Румунські засоби масової інформації не коментували цей випадок домашнього арешту, а згодом спроби висилки з міста Ласло Текеша, угорця за національністю, протестантського священика, який виступав на захист прав угорської меншини в Румунії. Наслідком заворушень стали втрати серед солдатів, що виконували накази влади та місцевого населення [7].

Повстання в Тімішоарі, що тривало місяць, в змусило Чаушеску 17 грудня 1989 р. скликати Політбюро для пошуків шляхів вирішення конфлікту. Відкриваючи засідання політбюро, Чаушеску повідомив своє власне бачення ситуації, що склалася: «Тут явно втручання зарубіжних кіл, іноземних шпигунських кіл, починаючи з Будапешта ... Відомо також, що як на Сході, так і на Заході всі говорять, що в Румунії потрібно було б змінити становище» [4].

Силовики були звинувачені в «капітулянтських позиціях» та в тому, що незначні локальні події переросли в заколот «декласованих елементів». Міністр оборони Василе Міля і міністр внутрішніх справ Тудору Постелніку були звинувачені у невиконанні наказів верховного головнокомандуючого. Чаушеску наголосив: «...Потрібно було стріляти, щоб скосити їх, дати попередження, а потім стріляти по ногам...» [6].

Н. Чаушеску приймає рішення самостійно заспокоїти хвилювання в суспільстві. 22 грудня 1989 р. за його наказом в Бухаресті був скликаний мітинг. На Палацовій площі зібралися маніфестанти з гаслами на захист соціалізму в країні, з портретами подружжя Чаушеску. Опівдні з балкона будинку ЦК партії Чаушеску почав свою промову. Раптом прямо в натовпі пролунав вибух, що викликало паніку серед маніфестантів. Пізніше стане відомо, що хтось підірвав петарду. На кілька хвилин телетрансляція була перервана, а коли відновилася, обстановка на площі вже змінилася. Звідусіль лунало «Геть тирана!», «Геть комунізм!». Люди розривали гасла, топтали портрети диктатора і його дружини. Наближені повели враженого Чаушеску з балкона, а той намагався зрозуміти, що ж відбувається. Разом з втратою популярності в Румунії Чаушеску втратив і зацікавленість з боку Заходу і Радянському Союзу [4]. Гнаний диктатор безуспішно намагався знайти підтримку серед обласних та місцевих партійних керівників.

25 грудня 1989 р. подружжя Чаушеску було піддане суду військового трибуналу. Відповідальний за організацію процесу В. Войкулеску (тодішній заступник прем'єр-міністра) пізніше розповів, що Олена і Ніколо не визнавали себе бранцями, вважали, що їх ховають у цій військовій частині в Тирговіште, запобіжні заходи (на ніч їх замикали в бронетранспортер) здавалися їм необхідними через постійну небезпеку нападу. Перебуваючи під вартою, колишній диктатор більшу частину часу мовчав – він взагалі не уявляв, що таке може відбутися з «батьком нації». Попри багато міфів, мовляв організаторами суду були агенти ЦРУ або КГБ, організували суд самі румуни, одним з них був генерал Віктор Станкулеску з найближчого оточення Чаушеску.

Очевидці розповідають, що сім'я Чаушеску була дуже щаслива, побачивши Віктора Станкулеску, який був призначений міністром оборони за сприяння «генія Карпат». Перед судом Олені і Ніколає дали можливість пройти медичний огляд, спочатку вони відмовилися, але потім дали лікарям себе оглянути і чекали вирішення своєї долі. Андрій Кеменічі, який також був присутнім під час трибуналу, згадував: «Вони могли скористуватися своїм станом здоров'я, але вони не знали про це. По-перше, вони не зрозуміли, що могли якось врятуватися –

поїхати назад до Бухаресту, якщо б сказали що хворі, але вони не зрозуміли, що є така можливість і заявили, що повністю здорові» [8].

Суд визнав Ніколає й Олені Чаушеску винними у порушенні наступних статей Кримінального Кодексу СРР: ст. 145 (руйнування національної економіки), ст. 163 (збройний виступ проти народу і держави), ст. 165 (руйнування державних інститутів), ст. 356 (геноцид). Подружжя Чаушеску також звинуватили у наявності закордонних банківських рахунків [4, с. 13]. Незважаючи на те, що Ніколає і Олена Чаушеску не визнали ні своєї вини, ні легітимності суду подружжя було страчено, а диктор телебачення, демонструючи тогочасне ставлення суспільства до «батька нації» повідомив: «Антихрист був убитий на Різдво!» [4, с. 20]. Цікаво, що соціальне опитування 26 липня 2010 р., проведене Румунським інститутом з оцінки та стратегії (IRES) показало, що вже 49% відповіли, що Чаушеску був хорошим керівником, 15% - поганим, 30% - ні хорошим, ні поганим [10].

Висновки. Роль Н. Чаушеску в політичному та суспільному житті Румунії є неоднозначною. Маємо зауважити, що на початковому етапі його перебування при владі в країні було встановлено найдемократичніший у Варшавському Блоці режим. Громадянам Румунії була доступна західна преса, що, на нашу думку, допомагало пересічному жителю сформувати критичне бачення тогочасних історичних реалій. Але згодом ситуація кардинально змінилася. Чи були ці зміни пов'язані лише з особистісними характеристиками Чаушеску, чи стали вони наслідком сильного впливу з боку Олени Чаушеску, чи було це бажання довести всьому світові, що Румунія має свій унікальний шлях і може самостійно, не зважаючи на Москву, формувати зовнішньополітичний курс? Кожне з цих запитань заслуговує на окреме дослідження. Ми вважаємо, що драматичні події 1989 р. в Румунії викликані цілим комплексом невирішених взаємопов'язаних проблем: яскраво вираженими диктаторськими нахилами Чаушеску, роллю його дружини у власній сім'ї та в політиці країни, зміною політичної ситуації в СРСР, намаганням «генія Карпат» віднайти нових партнерів на міжнародній арені, що викликало погіршення стосунків в Заходом, загостренням етнічних проблем між румунами і угорцями, складною економічною ситуацією в країні.

Примітки

1. Документальний фільм Цілков секретно. Чаушеску. Дорога на ешафот [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=EC62Twnnylw>
2. Журнал "Коммерсантъ Деньги" №50 від 20.12.2004
3. С.Лучканин Еволюція Румунського комунізму: від сталінського тоталітаризму до націонал-комунізму Ніколає Чаушеску [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1zwFXaIYfxsxb03QTtjpcFjXV7MAcpNPn/view>
4. Л.Мельничук Прередумови та становлення відносин Румунії з Європейським Співтовариством (1960-1970-ті рр.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/269908.pdf>
5. Поплавський О., Гаврильченко О. Диктатура у сучасному світі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dspace.dsau.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1062/1/2.pdf>

6. Г. Пикер. Застольные разговоры Гитлера [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://flibusta.site/b/76649>

7. Ф.Д.Рузвельд Беседы у камина [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=142995>

8. Шевелев В.М. Чаушеску и «золотая эра Румынии» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=32244>

УДК 94:621.039.586(477)''1986''

Анджей КОЛОВОРТНИЙ
(м. Київ)

Аварія на Чорнобильській АЕС: наслідки нуклеарної катастрофи

Проаналізовано наслідки нуклеарної катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції. На основі аналізу широкого спектру публікацій у засобах масової інформації та спеціальної літератури здійснена спроба дослідити зазначену тему та визначити можливі підходи до вирішення окремих проблем. Автором розглянуто три важливі аспекти проблеми, а саме: вплив аварії на Чорнобильській АЕС на суспільство; економічний регрес, спричинений аварією; екологічні наслідки аварії.

Ключові слова: Чорнобильська АЕС, зона відчуження, аварія, радіація.

Науковий керівник: *Проневич Т. М.*, вчитель історії середньої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 186 м. Києва.

Постановка проблеми. ХХ ст. було і залишається однією з найбільш насичених подіями епох, однак на тлі інших буремних та руйнівних подій вирізняється ядерна катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції. Аварія на ЧАЕС є надзвичайною подією планетарного масштабу. Вона спричинила масштабні ураження територій та людей, значно збільшивши показники смертності та захворюваності на онкологічні захворювання. Об'єктивний аналіз цієї історичної події неможливий без усвідомлення масштабу трагедії, відстеження причинно-наслідкових зв'язків між ядерним вибухом на спалахом окремих захворювань на заражених територіях. У статті розглянемо три основні аспекти наслідків катастрофи: соціальний чинник, економічний регрес для нашої країни та екологічні проблеми для усього світу.

Виклад основного матеріалу. Після аварії на ЧАЕС перед владою УРСР постала проблема евакуації місцевого населення. Станом на 1986 рік були евакуйовані 116 000 осіб з тридцяти кілометрової зони відчуження [2]. Місто Прип'ять було визначено першим населеним пунктом, населення якого підлягало безумовному відселенню. Влада наголошувала, що відселення місцевих мешканців буде нетривалим, лише на кілька днів. Рівень радіації у Прип'яті сягав кількох десятків, а подекуди й сотень мілірентген на годину. Повідомлення про евакуацію було розповсюджено о 7 00 ранку 27 квітня 1986 р., а сама евакуація розпочалася о 14.00. Пізніше виникла потреба у відселенні людей, які мешкали в